

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมครูในสถานศึกษาโดยจุดประกายใจครูด้วยพลังบันดาล ใจสร้างสรรค์คุณธรรมจริยธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4*

Promoting Teachers' Morality and Ethics in Educational Institutions through Inspirational Empowerment Based on the Four Sublime States (Brahmavihāra 4)

ศรัญญา สูงนารถ

Saranya Soongnarth

โรงเรียนเทศบาล 4 (วัดบำรุงธรรม)

Tessaban 4 (Wat Bumrungtam) School, Thailand.

Corresponding's Author Email: saranya.soong@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดและแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมครูในสถานศึกษา โดยเน้นการจุดประกายใจครูด้วยพลังบันดาลใจสร้างสรรค์คุณธรรมจริยธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 อันประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมหมายถึง กระบวนการพัฒนาและถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงค่านิยมด้านศีลธรรม และการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเองและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข พลังบันดาลใจเป็นพลังขับเคลื่อนภายในจิตใจที่กระตุ้นให้บุคคลมีความมุ่งมั่นที่จะบรรลุเป้าหมาย และสามารถเกิดขึ้นได้จากหลากหลายแหล่ง เช่น ประสบการณ์ ความคิด บุคคล หรือสถานการณ์ สำหรับหลักพรหมวิหาร 4 นั้น เมตตาคือความรักและความปรารถนาดี กรุณาคือความสงสารและปรารถนาช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตาคือความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และอุเบกขาคือการวางใจเป็นกลาง การนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการจุดประกายใจครู จะช่วยให้ครูมีคุณธรรมจริยธรรมจากภายในสู่ภายนอก สะท้อนออกมาเป็นการกระทำที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: คุณธรรมจริยธรรมครู; พรหมวิหาร 4; การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม; แรงบันดาลใจ

Abstract

This academic article aims to present concepts and guidelines for promoting teacher ethics and morality in educational institutions, emphasizing inspiring teachers with creative

* Received July 11, 2025; Revised February 25, 2026; Accepted February 26, 2026

motivation based on the principles of Brahmavihara 4, which include Metta (loving-kindness), Karuna (compassion), Mudita (sympathetic joy), and Upekkha (equanimity). Promoting ethics and morality refers to the process of developing and transmitting knowledge, understanding, moral values, and appropriate conduct, with the goal of helping individuals develop themselves and live harmoniously with others. Inspiration is an internal driving force that motivates individuals to achieve their goals and can arise from various sources such as experiences, thoughts, individuals, or situations. Regarding the principles of Brahmavihara 4, Metta signifies loving-kindness and good wishes, Karuna means compassion and the desire to alleviate suffering, Mudita is sympathetic joy at others' success, and Upekkha denotes maintaining impartiality. Applying Brahmavihara 4 to inspire teachers will help them cultivate ethics and morality from within, reflecting in their actions as good role models for students, and fostering an environment conducive to nurturing ethics and morality in educational institutions sustainably.

Keywords: Teacher Ethics and Morality; Brahmavihāra 4; Moral Promotion; Inspiration

บทนำ

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการบริหารจัดการองค์กรทางการศึกษาในยุคปัจจุบัน เนื่องจากผู้นำที่ยึดมั่นในหลักคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคมจะสามารถสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และบรรยากาศในการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาทั้งบุคลากรและองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำเชิงจริยธรรมมุ่งเน้นการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง โปร่งใส ยุติธรรม และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Murry (1996) ที่ชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อสังคม ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ และการดูแลเอาใจใส่บุคลากร อันเป็นปัจจัยที่สะท้อนถึงคุณภาพของการบริหารและส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรทางการศึกษาในระยะยาว

ในบริบทของสถานศึกษา ความสุขในการทำงานของบุคลากรทางการศึกษานับเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้และคุณภาพของผู้เรียน เนื่องจากบุคลากรที่มีความสุขในการทำงาน จะมีแรงจูงใจ มีความผูกพันต่อองค์กร และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ วัลลภ บุตรเกตุ (2562) พบว่าความสุขในการทำงานของครูอยู่ในระดับสูงเมื่อองค์กรมีวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนา มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากร และมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ขณะเดียวกัน อุทัยวรรณ ศรีรัตน์ (2562) ได้ชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนแห่งความสุขเกิดจากการบูรณาการทั้งด้านบุคคล กระบวนการ และสภาพแวดล้อม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตในการทำงานของครูและบุคลากรทางการศึกษา นอกจากนี้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้บริหารต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษา รุ่งทิพย์ จินตนา (2560) พบว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษามี

ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง และเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูอย่างมีนัยสำคัญ เช่นเดียวกับ วัฒนศิริ ชมหมู่ (2565) ที่พบว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้บริหารมีความสัมพันธ์กับความสุขในการทำงานของบุคลากรทางการศึกษา โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบและความยุติธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างบรรยากาศองค์กรที่ดี ส่งเสริมความร่วมมือ และก่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน

จากความสำคัญดังกล่าวจะเห็นได้ว่าผู้นำเชิงจริยธรรมมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการพัฒนาความสุขในการทำงานของบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำเชิงจริยธรรมกับความสุขในการทำงานของบุคลากรทางการศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำ การบริหารจัดการองค์กร และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากร อันจะนำไปสู่การพัฒนาประสิทธิภาพของสถานศึกษาและความยั่งยืนของระบบการศึกษาโดยรวมต่อไป

การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา

การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษานับเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพของสังคม พจน บุญเรือง ได้ให้ความหมาย การส่งเสริม เป็นการขยายและถ่ายทอดความรู้ตามระบบวิทยาการแผนใหม่ (Innovation System) ซึ่งก่อประโยชน์ทางการศึกษา (Education Advantages) และมีคุณค่าทางการปฏิบัติ (Practical Values) แก่บุคคลผู้พึงได้รับความช่วยเหลือในการเรียนรู้หรือผู้รับการส่งเสริม (People Intended, Clientele, Audience) ให้สามารถพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Better Living) เป็นสำคัญ (พจน บุญเรือง, 2522) สอดคล้องกับแนวคิดของ วรทัศน์ อินทร์คัมพร (2546) ที่มองว่าการส่งเสริมคือการวางแผนโครงการเพื่อนำความรู้ทางด้านเทคโนโลยีและการวิจัยต่างๆ ไปสู่ประชาชน โดยคำนึงถึงการประยุกต์ใช้ความรู้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของผู้รับ เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน พร้อมทั้งมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและจริยธรรมควบคู่กันไป ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ต้องคำนึงถึงการใช่เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน อีกทั้งมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและจริยธรรมควบคู่กันไป

คุณธรรมจริยธรรมตามความหมายของ ประเวศ วะสี (2550) คือ คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์อันเป็นไปเพื่อความสุขของตนเองและการอยู่ร่วมกัน หรือศีลธรรม นอกจากนี้ยังกล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรมคือการเป็นผู้มีใจสูง ไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว แสดงออกโดยการไม่เบียดเบียน มีความเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ในขณะที่ นภาพร ฌ เชียงใหม่ และคณะ (2547) ให้ความหมายคุณธรรมจริยธรรม (Ethics) ว่าเป็นคุณความดีงาม สภาพที่เกื้อกูล การประพฤติธรรมและวิชาที่เกี่ยวกับการประพฤติธรรมจะต้องประพฤติอยู่ในกุศลธรรมเท่านั้น ส่วนที่เป็นอกุศลไม่เรียกว่าเป็นการประพฤติที่ถูกต้อง อันได้แก่ ศีลธรรมกฎเกณฑ์ความถูกต้อง หรือหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาต่างๆ สิ่งที่จะเป็นจริยธรรมจริยศาสตร์ได้ที่สำคัญที่สุด คือ คำสอนของศาสนา เพราะผู้ที่นับถือศาสนาย่อมถือว่าเป็นคนดีของสังคม เพราะศีลธรรมของศาสนาต่างๆ มีมาตรการของความประพฤติดีเป็นสากล แม้ว่าบางศาสนาจะสอนไม่เหมือนกันแต่จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ย่อม

เหมือนกัน คือ ไม่ขัดกับมาตรการของความประพฤติที่ดีเป็นสากล ความประพฤติตามความเชื่อทางศาสนาของผู้ที่ปฏิบัติย่อมได้รับการยอมรับ ให้การปฏิบัติตามมาตรฐานสากลมีคุณค่าสูงขึ้น ลักษณะของคุณธรรมจริยธรรมเป็นลักษณะที่สมบูรณ์แบบสามารถตัดสินความดีความชั่วได้อย่างมีเหตุผล

จากการรวบรวมแนวคิดของนักวิชาการข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมคือ กระบวนการพัฒนาและถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ รวมถึงค่านิยมด้านศีลธรรม ความดีงาม และการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ เช่น การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กระบวนการนี้ต้องอาศัยการวางแผน การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และการคำนึงถึงบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังเน้นความสำคัญของการดำรงอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีคุณค่าและมีคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาจิตใจของบุคคลนั้นเกี่ยวข้องกับทั้งปัจจัยภายในและภายนอก โดยเฉพาะการพัฒนาในด้านการเรียนรู้ จิตสำนึก การฝึกฝนจิตใจ และการสร้างแรงจูงใจให้เกิดความดีงามและความสามารถในการทำงานหรือการเรียนรู้ต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ Bloom ที่กล่าวว่า การเรียนรู้หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิม ไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร และพฤติกรรมใหม่นี้เป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการ ฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ วุฒิภาวะ หรือความบังเอิญ พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจะต้องเปลี่ยนไปอย่างค่อนข้างถาวร จึงจะถือว่าเกิดการเรียนรู้ขึ้น Bloom แบ่งการเรียนรู้ของผู้เรียนออกเป็น 3 ด้านคือ 1. ด้านพุทธิพิสัย 2) ด้านจิตพิสัยและ 3) ด้านทักษะพิสัย และจำแนกเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษา เรียกว่า Taxonomy of Educational objectives และช่วงปี 1990 มีนักจิตวิทยากลุ่มใหม่ นำ โดย Lorin Anderson ซึ่งเป็นศิษย์ของ Bloom ได้ปรับปรุง Bloom's Taxonomy เพื่อให้ สอดคล้องกับการเรียนในศตวรรษที่ 21 โดยนำเสนอ The Revised Bloom's Taxonomy (รัฐพล ประดับเวทย์, 2560)

ในบริบทของวิชาชีพครู มาตรฐานวิชาชีพครูและจรรยาบรรณวิชาชีพครูได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียง และฐานะของครู ครูสภา กำหนดให้ “วิชาชีพ” หมายถึง วิชาชีพทางการศึกษาที่ทำหน้าที่ หลักทางด้าน การเรียนการสอน และการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ รวมทั้งการ รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษา ในสถานศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา ทั้งของรัฐและเอกชน และการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการสนับสนุนการศึกษา ให้บริการหรือ ปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในหน่วยงาน การศึกษาต่างและกำหนดว่ามาตรฐานวิชาชีพทาง การศึกษา หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติปฏิบัติตาม ประกอบด้วยมาตรฐาน ความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานการปฏิบัติตน ๆ (ราชกิจจานุเบกษา, ข้อบังคับครูสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556) และมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา คือข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ และคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพต้องประพฤติปฏิบัติตาม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายของจรรยาบรรณ หมายถึง ประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบวิชาชีพการงานแต่ละอย่างกำหนดขึ้น เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียงและฐานะของสมาชิก อาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) และข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556 กำหนดความหมายของจรรยาบรรณของวิชาชีพ หมายความว่า มาตรฐานการปฏิบัติตนที่กำหนดขึ้นเป็นแบบแผนในการประพฤติตน ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องปฏิบัติตาม เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียง และฐานะของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ผู้รับบริการและสังคม อันจะนำมาซึ่งเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ (คุรุสภา, 2556)

คุณธรรมสำหรับครูนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อทั้งตัวครูเอง สถาบันวิชาชีพ สังคมและชุมชน ตลอดจนความมั่นคงของชาติ การมีคุณธรรมจริยธรรมของครูส่งผลต่อศักยภาพของครูในการสร้างการยอมรับทั้งในด้านผลการปฏิบัติงานและเพื่อนร่วมงาน ซึ่งนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงในอาชีพ ได้รับความยกย่องสรรเสริญ และมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข นอกจากนี้ ยังช่วยสร้างชื่อเสียงให้วิชาชีพครูเป็นที่ศรัทธา และส่งเสริมการพัฒนาสถานศึกษาอย่างเต็มที่ด้วยความร่วมมือจากสังคม ในระดับสังคมและชุมชน การมีครูผู้มีความคุณธรรมจะช่วยให้สมาชิกของสังคมเป็นคนดี รู้จักสิทธิและหน้าที่ สังคมมีสันติสุข และได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า และยังส่งผลต่อความมั่นคงของชาติ โดยช่วยให้สถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์มีความมั่นคง และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาติมีความมั่นคงถาวร ซึ่งสอดคล้องความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ที่ให้ความหมาย ของคำว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) อีกทั้งกรมการศาสนา ได้ให้ความหมายของคำว่าคุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประคับประคองใจให้เกลียดความชั่วกลัวบาป ให้ความดีเป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบเกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบเย็น ภายใน และเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นและเหมาะสมกับความต้องการในสังคมไทย (กรมการศาสนา, 2562)

สรุปได้ว่า คุณธรรม คือ หลักของ ความดี ความงาม ความถูกต้องในการแสดงออกทั้งกาย วาจา ใจ ของแต่ละบุคคลซึ่งยึดมั่นไว้เป็นการ ประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัยซึ่งอาจส่งผลให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขจะทำให้เกิด ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ในขณะที่พรรณอร อุซุภาพ กล่าวว่า การมีคุณธรรมจริยธรรมของครูส่งผลต่อศักยภาพของครู เพื่อสร้างการยอมรับทั้งในด้านผลการปฏิบัติงานและเพื่อนร่วมงาน ซึ่งครูควรที่มีคุณธรรมและจริยธรรม โดยนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญ คุณธรรมสำหรับครู ดังนี้

1. ด้านตัวครู

- 1.1 ทำให้ครูมีความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงในอาชีพ
- 1.2 ได้รับความยกย่องสรรเสริญจากบุคคลทั่วไป เป็นที่เคารพเชื่อฟังของผู้เรียน
- 1.3 มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ไร้ภัยอันตรายใด ๆ เพราะแวดล้อมด้วยความรักความนับถือจากศิษย์และประชาชนทั่วไป

2. ด้านสถาบันวิชาชีพ

2.1 ช่วยสร้างชื่อเสียงของวิชาชีพครูให้เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของผู้รับบริการ และวิชาชีพครูมีความเจริญก้าวหน้า เพราะครูทำงานเต็มกำลังความสามารถ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับวงการศึกษ

2.2 สถาบันการศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ด้วยความศรัทธาและความร่วมมือช่วยเหลือจากสังคม

3. ด้านสังคมและชุมชน

3.1 สมาชิกของสังคมเป็นคนดี รู้จักสิทธิและหน้าที่อย่างถูกต้อง

3.2 สังคมมีสันติสุข เพราะสมาชิกของสังคมมีคุณธรรม

3.3 สังคมได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน

4. ด้านความมั่นคงของชาติ

4.1 สถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์มีความมั่นคง เพราะประชาชนมีความรักและความเข้าใจเห็นความสำคัญอย่างแท้จริง การมีคุณธรรมของครูส่งผลต่อศักยภาพของครู เพื่อสร้างการยอมรับทั้งในด้านผลการปฏิบัติงาน และเพื่อนร่วมงาน ซึ่งครูควรที่มีคุณธรรมและจริยธรรม โดยนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญคุณธรรมสำหรับครู

4.2 ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาติมีความมั่นคงถาวร เพราะครูได้อบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

นอกจากนั้นความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับครูมีดังนี้

1. ช่วยให้ครูมีความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงในวิชาชีพครู ก่อให้เกิดความสุขใจและความพยายามสร้างชาติต่อไป ผู้รับบริการมีความเชื่อถือ ศรัทธา และยกย่อง

2. ทำให้วิชาชีพทางการศึกษามีความเจริญก้าวหน้า สร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการว่า เป็นงานวิชาชีพชั้นสูง และเป็นการสร้างมาตรฐานความประพฤติที่ดีของครู

3. ช่วยให้การพัฒนาสังคมและประเทศตรงตามเป้าหมายโดยมีครูเป็นผู้ทำให้คนมีประสิทธิภาพและช่วยเพิ่มคุณภาพของคนให้แก่สังคม เพื่อช่วยพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าพร้อมที่จะแข่งขันกับนานาชาติประเทศ

4. เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้สังคมมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของประเทศให้เจริญก้าวหน้า (พรธอร อุชูปภาพ, 2561)

พลังบันดาลใจสร้างสรรค์คุณธรรมจริยธรรม

พลังบันดาลใจ (Inspiration) คือ พลังขับเคลื่อนภายในจิตใจที่กระตุ้นให้บุคคลมีความมุ่งมั่นที่จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ มันเป็นพลังที่ผลักดันให้เราลุกขึ้นสู้กับอุปสรรค และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง แรงบันดาลใจสามารถเกิดขึ้นได้จากหลากหลายแหล่ง ทั้งจากประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึก หรือแม้แต่บุคคลรอบข้าง ซึ่งมาจากกระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้านเจตคติหรือจิตพิสัย โดยกรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้คำอธิบายส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับนำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ และส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ เชื่อว่าอิทธิพลส่วนหนึ่งของการกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมแบบใด จะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของส่วนประกอบทั้ง 2 ประการที่กล่าวข้างต้น และบางส่วนอาจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ลักษณะทางจิตวิทยาบางประการของบุคคลนั้นๆ หรือความรุนแรงของการบีบคั้นของสถานการณ์ที่รุมเร้าบุคคลนั้นอีกด้วย เป็นต้น (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

ลักษณะของพลังบันดาลใจ พลังขับเคลื่อน แรงบันดาลใจเป็นเหมือนเชื้อเพลิงที่จุดประกายความมุ่งมั่นและความกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆ การสร้างสรรค์ แรงบันดาลใจสามารถกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และนำไปสู่การลงมือทำสิ่งใหม่ๆ การเอาชนะอุปสรรค เมื่อมีแรงบันดาลใจ เราจะมีความพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับความท้าทายและอุปสรรคต่างๆ ในชีวิต การพัฒนาตนเอง แรงบันดาลใจเป็นแรงผลักดันให้เราพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งแหล่งที่มาของแรงบันดาลใจนั้น มาจากหลายแหล่ง อาทิ ประสบการณ์ ประสบการณ์ทั้งดีและร้ายสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้เราเรียนรู้และเติบโตได้ ความคิด ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดเชิงบวก หรือการมองเห็นโอกาสในสถานการณ์ต่างๆ ล้วนเป็นแหล่งของแรงบันดาลใจได้ บุคคล การได้เห็นความสำเร็จของผู้อื่น การได้รับคำแนะนำ หรือการได้รับกำลังใจจากบุคคลใกล้ชิด ล้วนเป็นแรงบันดาลใจได้ สถานการณ์ สถานการณ์ต่างๆ ในชีวิต ทั้งเรื่องดีและร้าย สามารถเป็นแรงบันดาลใจให้เราเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองได้ วิธีการสร้างแรงบันดาลใจนั้น อาจจะเป็นการค้นหาตัวเอง โดยทำความเข้าใจตัวเอง ความต้องการ ความชอบ และเป้าหมายในชีวิต การตั้งเป้าหมาย การมีเป้าหมายที่ชัดเจนจะช่วยให้เรามีทิศทางและแรงผลักดันในการดำเนินชีวิต การหาแบบอย่าง การเรียนรู้จากบุคคลที่ประสบความสำเร็จ หรือผู้ที่สามารถเป็นแรงบันดาลใจให้เราได้ การมองโลกในแง่ดี การฝึกมองโลกในแง่บวก จะช่วยให้เรามีความหวังและแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต อีกทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริม การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และแรงบันดาลใจ จะช่วยให้เรามีพลังในการทำสิ่งต่างๆ

พลังบันดาลใจ (Inspiration) เป็นพลังขับเคลื่อนภายในจิตใจที่กระตุ้นให้บุคคลมีความมุ่งมั่นที่จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง แรงบันดาลใจสามารถเกิดขึ้นได้จากหลากหลายแหล่ง เช่น ประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึก หรือบุคคลรอบข้าง ซึ่งมาจากกระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้านเจตคติหรือจิตพิสัย อันได้แก่ ความพึงพอใจ ศรัทธา และความนิยมยินดีที่จะรับนำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ การสร้างแรงบันดาลใจสามารถทำได้โดยการค้นหาตัวเอง การตั้งเป้าหมาย การหาแบบอย่าง การมองโลกในแง่ดี และการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริม

จุดประกายใจครูด้วยหลักพรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร เป็นธรรมที่อยู่อย่างประเสริฐธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมที่มีไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติ ประกอบด้วย 4 อย่างดังนี้ (ที.ม. (ไทย) 10/184/225.)

1. เมตตา ความรักและความปรารถนาดี คือ ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า เมตตา หมายถึง ความสนิทสนม คือความรักใคร่ ที่เว้นจากราคะ ความกำหนด ได้แก่ ความปรารถนาให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีมีความสุข ความมีจิตใจแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ และสัตว์ทั่วหน้า

2. กรุณา ความสงสารและปรารถนาช่วยให้พ้นทุกข์ คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ คำว่า กรุณาหมายถึงความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ร้อน ได้แก่ ปรารถนาเพื่อปลดปล่อย บำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนของ ปวงสัตว์

3. มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า มุทิตา หมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี หรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใส บันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

4. อุเบกขา การวางใจเป็นกลาง คือ ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คำว่า อุเบกขา หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลางในเมื่อจะแผ่เมตตาไปก็ไม่สมควร เช่น เอาใจช่วยใจ เป็นต้น หรือความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในท่าตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิต เรียบตรง เทียงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดี หรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจ มองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดี เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของตน (แก้ว ชิตตะชบ, 2547)

ในความสำเร็จของพรหมวิหาร 4 นั้น ปัญญานันทภิกขุ (2541) ได้กล่าวว่า พรหมวิหารธรรมเป็นหัวใจ ได้แก่ผู้ใหญ่ที่ดีย่อมดำรงตนมั่นคงอยู่ในพรหมวิหารสี่ ประการเป็นประจำในผู้น้อยเป็นนิจ คือ มีเมตตารักใคร่ปรารถนาให้ผู้น้อยได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน กรุณาสงสารช่วยเหลือผู้น้อยที่ทุกข์ยากจนเต็มความสามารถ มุทิตา พลอยยินดีต่อผู้น้อยที่มีความเจริญขึ้น แม้จะได้รับยกย่องดีกว่าตนก็ไม่คิดริษยาและอุเบกขา วางตนเฉย ๆ ในเวลาที่เห็นผู้น้อยต้องได้รับโทษ หรือรับความวิบัติที่ตนไม่สามารถจะช่วยให้หรือตนช่วยแล้วแต่ไม่สำเร็จ อีกทั้งสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2543) ได้กล่าวว่า พรหมวิหารธรรม เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐเป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุขโดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ขั้นแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งได้เห็นเขามีสุขไม่ทุกข์ ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพลอยยินดี และเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไปก็อุเบกขา คือ ดูอยู่เฉย ๆ ซึ่งสอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548) ได้กล่าวว่า พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้มีมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่

มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้อง บำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนของปวงสัตว์ มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยง ธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้วเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่ความรับผิดชอบของตน

สามารถสรุปได้ว่า พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างคุณภาพของการเป็นผู้นำและการอยู่ร่วมในสังคม โดยส่งเสริมความรัก ความเมตตา ความยุติธรรม และการยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น เหมาะกับการใช้ในทุกระบบ ทั้งในชีวิตส่วนตัว การบริหารงาน และการพัฒนาตนเองให้ดำรงอยู่ในธรรม อีกทั้งช่วยสร้างความสมดุลและลดความขัดแย้ง ในระดับบุคคลและองค์กร

บทสรุป

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษานั้น เปรียบเสมือนการปลูกต้นไม้แห่งความดีงาม และหัวใจสำคัญของการเพาะปลูกนี้คือ ครูผู้เป็นผู้บ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้ต้นคุณธรรมจริยธรรมงอกงามอย่างยั่งยืน การจุดประกายใจครูด้วยพลังบันดาลใจตามหลักพรหมวิหาร 4 จึงเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมแห่งการเรียนรู้ที่เปี่ยมด้วยคุณค่า

Loving-kindness : แสงแห่งความรักและความปรารถนาดี

เริ่มต้นด้วย เมตตา ซึ่งเป็นแสงแรกที่จุดประกายในใจครู ความเมตตาคือความรักและความปรารถนาดีที่ไม่มีเงื่อนไขต่อศิษย์ทุกคน รวมถึงเพื่อนร่วมงานและผู้ปกครอง เมื่อครูมองเห็นเด็กๆ ด้วยหัวใจที่เปี่ยมเมตตา พวกเขาจะเข้าใจถึงความแตกต่าง ความต้องการ และศักยภาพที่ซ่อนอยู่ของแต่ละคน ความเมตตานี้จะขับเคลื่อนให้ครูเอาใจใส่ในการสอน อดทนต่อความท้าทาย และพร้อมที่จะให้อภัย สร้างบรรยากาศที่อบอุ่นปลอดภัย และเอื้อต่อการเรียนรู้ในห้องเรียน การที่ครูแสดงออกซึ่งเมตตาอย่างสม่ำเสมอ จะเป็นแบบอย่างให้ศิษย์ได้ซึมซับและนำไปปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคม

Altruistic joy : สายลมแห่งความชื่นชมยินดีในความสำเร็จ

พลังแห่ง มุทิตา คือการที่ครูสามารถชื่นชมยินดีในความสำเร็จของศิษย์ ไม่ว่าจะเล็กน้อยเพียงใด หรือแม้แต่ความสำเร็จของเพื่อนร่วมงานและสถานศึกษา มุทิตาคือการก้าวข้ามความรู้สึกเปรียบเทียบหรืออิจฉาริษยา แต่เป็นการเปิดใจยอมรับและร่วมยินดีอย่างแท้จริง เมื่อครูแสดงความชื่นชมยินดีในพัฒนาการของศิษย์ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ทักษะชีวิต หรือพฤติกรรมที่ดีขึ้น ก็จะช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเองและแรงจูงใจในการเรียนรู้ของศิษย์ นอกจากนี้ การแสดงมุทิตาต่อเพื่อนร่วมงานยังช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในสถานศึกษาได้อย่างเต็มที่

Compassion : หยาดน้ำทิพย์แห่งการช่วยเหลือและเยียวยา

เมื่อเมตตาแบ่งบานในใจ ก็จะนำพามาซึ่ง กรุณา ซึ่งคือความรู้สึกสงสารและปรารถนาที่จะช่วยเหลือให้ศิษย์พ้นจากความทุกข์ ไม่ว่าจะเป็ความทุกข์ทางกาย เช่น การเจ็บป่วย หรือความทุกข์ทางใจ เช่น ปัญหาครอบครัว ความกดดันจากการเรียน หรือความโดดเดี่ยว ครูผู้มีกรุณาจะไม่เพียงแค่สอนหนังสือ แต่จะสังเกตและรับรู้ถึงปัญหาของศิษย์ พยายามให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือ หรือประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อบรรเทาความทุกข์เหล่านั้น การที่ครูยื่นมือเข้าช่วยเหลือด้วยใจจริง จะสร้างความผูกพันและความไว้วางใจ ทำให้ศิษย์รู้สึกว่าคุณค่าและได้รับการสนับสนุนเสมอ

Equanimity : พื้นฐานแห่งปัญญาและการวางใจที่เป็นกลาง

สุดท้ายคือ อุเบกขา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความเข้มแข็งทางจิตใจ อุเบกขาไม่ใช่การเพิกเฉย แต่เป็นการวางใจเป็นกลางอย่างมีสติและปัญญา เข้าใจในความเป็นไปของสรรพสิ่ง และยอมรับในความจริงที่ว่าบางสิ่งบางอย่างอยู่นอกเหนือการควบคุม ครูผู้มีอุเบกขาจะสามารถรับมือกับปัญหาและความท้าทายต่างๆ ได้อย่างมั่นคง ไม่ว่าจะเป็ปัญหาพฤติกรรมของศิษย์ ความคาดหวังจากผู้ปกครอง หรือความเปลี่ยนแปลงในนโยบายการศึกษา การมีอุเบกขาช่วยให้ครูไม่จมปลักอยู่กับความผิดหวัง ไม่หลงระเริงกับความสำเร้ง และสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ทำให้สามารถตัดสินใจและแก้ไข้ปัญหาได้อย่างรอบคอบและเป็นธรรม

ภาพที่ 1: การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมครูในสถานศึกษาโดยจุดประกายใจครูด้วยพลังบันดาลใจสร้างสรรค์คุณธรรมจริยธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4

ดังนั้น การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมครูในสถานศึกษาโดยจุดประกายใจครูด้วยพลังบันดาลใจสร้างสรรค์คุณธรรมจริยธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมให้แก่องกรมในจิตใจของนักเรียนและบุคลากรทุกคนในสถานศึกษาต่อไป เมื่อมีความรักความปรารถนาดี มีความกรุณา มีความยินดีในความสำเร้งของผู้อื่น และสามารถวางใจเป็นกลางได้อย่างมีปัญญา พลังเหล่านี้จะสะท้อนออกเป็น

การกระทำที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ และสร้างสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่เอื้อต่อการบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจของทุกคนอย่างแท้จริง

References

- แก้ว ชิตตะขบ. (2547). *รวมวิชาการศึกษาศาสตร์ ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.2546*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2562). *การส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติประจำปี 2562*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *คู่มือการจัดการสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาพานิช.
- คุรุสภา. (2566). *ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2567 จาก <http://www.ksp.or.th/ksp2013/content/view.php?mid=94&did=416>[16]
- นภาพร ณ เชียงใหม่ และคณะ. (2547). *เทคนิคการสอนคุณธรรมสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. รายงานการวิจัย. คณะบริหารธุรกิจ: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปัญญานันทภิกขุ. (2541). *หน้าที่ของคน (ฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- ประเวศ วะสี. (2550). *ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล นนทบุรี.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 13*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พรธมน อุษุภาพ. (2561). *การศึกษาและวิชาชีพครู*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พจน์ บุญเรือง. (2522). *การส่งเสริมการเกษตร. เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาการนิเทศงานส่งเสริม*. คณะเกษตร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (อัสสัมชัญ).
- วรทัศน์ อินทร์คัมพร. (2546). *การส่งเสริมการเกษตรกับการพัฒนาชนบท. เอกสารประกอบคำบรรยายภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร*. คณะเกษตรศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (อัสสัมชัญ).
- รัฐพล ประดับเวทย์. (2560). *แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีตามแนวคิด อนุกรมวิธานของบลูม. Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ, 10(3), 1053-1055*.
- ราชกิจจานุเบกษา. *ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556*. เล่ม 130 / ตอนพิเศษ 130 ง/หน้า 72/4 ตุลาคม 2556.
- ราชกิจจานุเบกษา. *ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562*. เล่ม 136/ ตอนพิเศษ 68 ง มีนาคม 2562.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ นานมีบุคส์ พัชลิเคชั่นส์.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2543). *รวมธรรมะ*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พัชลิชชิ่ง จำกัด มหาชน.